

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ**

**ИНФОРМАЦИЈА
за состојбата со вклученоста на децата со посебни потреби во
основните и средните посебни училишта**

**(ПОУ „Иднина“ - Скопје, ПОУ „Златан Сремец“ - Скопје, ПОУ „Св. Климент
Охридски“ - Ново Село, ПОУ „Маца Ѓорѓиева Овчарова“ - Велес, Државно
средно училиште „Искра“ - Штип и Државно средно училиште „Св. Наум
Охридски“ - Скопје)**

Скопје, декември 2013 година

I. Вовед

По Извештајот и забелешките на Европската Комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРИ) од 2010 година дека во Република Македонија голем број деца посебно од ромската заедница учат во училиштата за деца со посебни потреби, иако не се со таква категоризација, Народниот правобранител ги посети посебното основно училиште „Иднина“- Скопје, „Златан Сремец“ –Скопје, Посебно основно училиште „Св.Климент Охридски“- Ново Село, Државното средно училиште „Искра“ - Штип и Државното средно училиште „Св.Наум Охридски“- Скопје, по што изготви Информација за состојбата во наведените училишта, која ја достави до надлежните органи, со соодветни препораки.

Во рамките на Програмата за работа на Народниот правобранител за 2013 година, во делот на следењето на состојбите со почитувањето на правото на образование на децата со посебни потреби, Одделението за заштита на правата на децата и лицата со посебни потреби и Одделението за заштита од дискриминација и соодветна и правична застапеност првично се обратија до горенаведените образовни институции за деца со посебни потреби во Република Македонија, како и до ПОУ „Маца Овчарова“- Велес, а во дел од училиштата извршија и непосредни посети, со цел да се согледа начинот на остварување на правото на образование, согласно меѓународните документи, законската регулатива и препораките на Народниот правобранител.

II. Правна рамка

Согласно член 23 од Конвенцијата за правата на детето, Република Македонија како земја потписничка на оваа Конвенција е обврзана на детето со ментални и физички пречки во развојот да му обезбеди да ужива целосен и достоинствен живот во кој ќе се поттикнува самостојноста и активното учество на детето во заедницата. Државите- членки исто така се должни да обезбедат и поттикнат посебна нега и грижа за детето со посебни образовани потреби за остварување на правото за адекватно образование, здравствена заштита и рехабилитација во насока на соодветен личен, културен, образовен и духовен развој на детето, општествена интеграција и работна адаптација.

Конвенцијата за правата на лицата со попреченост во членот 24 ја обврзува Република Македонија која е потписник на Конвенцијата да обезбеди децата со хендикеп да не се исклучени од бесплатното и задолжително основно или средно образование само поради нивниот хендикеп, односно да имаат пристап до инклузивно, квалитетно, бесплатно основно и средно образование.

Согласно Законот за основно и средно образование во Република Македонија, основното образование за ученици со посебни образовни потреби се организира и остварува во посебни основни училишта или во посебни паралелки при редовните училишта, додека пак средното образование се организира и остварува во посебни средни училишта, согласно наставните програми на Бирото за развој на образованието. При запишувањето на децата со посебни потреби во

основно или средно образование, задолжително е доставување на наод и мислење од страна на надлежна здравствена институција.

III. Состојба и анализа од добиените одговори и извршените увиди

Народниот правобранител достави Прашалник до ПОУ „Иднина“ - Скопје, ПОУ „Златан Сремец“ - Скопје, ПОУ „Св.Климент Охридски“ - Ново Село, ПОУ „Маца Овчарова“ - Велес, Државно средно училиште „Искра“ - Штип и Државно средно училиште „Св.Наум Охридски“ - Скопје. Во поголемиот дел од училиштата изврши непосредни увиди, пришто оствари разговор со наставниците (дефектолози, педагози, социјални работници), а ја разгледа и документацијата на учениците која се води во соодветното училиште.

Сите училишта до Народниот правобранител доставија пополнет прашалник, а од анализата на добиените податоци Народниот правобранител ја утврди следната состојба:

Посебно основно училиште „Иднина“ - Скопје

Во Посебното основно училиште „Иднина“ - Скопје опфатени се деца со посебни потреби запишани од прво до осмо одделение (деветолетка), кои учат во 13 паралелки на македонски и албански наставен јазик.

Во ова основно училиште заедно со подрачните паралелки во ОУ „Стив Наумов“ - Скопје, ОУ „Кочо Рацин“ с.Петровец, ОУ „Вера Јоциќ“, ОУ „Гоце Делчев“ во село Белимбегово, ОУ „Браќа Миладиновци“ - Миладиновци, ОУ „Ристо Крле“ - Кадино и ОУ „25 Мај“ запишани се вкупно 105 ученици од кои 39 се Македонци, 35 се Албанци, 8 се Роми и 23 ученици се од друга националност.

Мак.		Роми		Алб.		Тур.		Срб.		Бош.		Вла.		Др.	
м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
1	2			3	4										
3		1													
1	1			2	3										
3	2			2	2									1	1
6	1		2	2	2									2	
3	3		1	6	3									7	2
6	3	1	1	2										5	1
4		1	1	4										3	1
27	12	3	5	21	14									18	5

Учениците на албански наставен јазик покрај во централното посебно училиште учат и во подрачната комбинирана паралелка во ОУ „Кастриот Скендербеу“ - Арачиново.

Според податоците добиени од ова посебно основно училиште сите ученици се запишани со комплетна и уредна документација, согласно законската регулатива. Првоодделенците се запишуваат во месец мај, при што треба да поседуваат наод и мислење од Завод за ментално здравје, извод од матична книга на родени и потврда за примени задолжителни вакцини за детето која се издава од надлежна здравствена установа.

Инаку децата кои го посетуваат ова посебно основно училиште се со различен вид пречки, односно со интелектуална попреченост, аутизам, алалија, церебрална парализа и со комбинирани пречки.

Наставата се одвива по одделенија, според наставен план, наставни програми и годишна програма на училиштето, од страна на дефектолози. Во склоп на училиштето со учениците и родителите работи стручен тим кој е составен од психолог, социјален работник и логопед. Во зависност од пречките, можностите и способностите на секое дете поединечно во училиштето се практикува индивидуален пристап во работата.

Во ПОУ „Иднина“ наставата се спроведува според програми за посебни основни училишта издадени од Бирото за развој на образованието, одобрени од министерот за образование, во зависност од попреченоста на учениците.

Децата кои се запишуваат во ПОУ „Иднина“ го завршуваат образованието и ретки се случаите кога децата се префрлуваат во редовните училишта, а нема случаи на запишани ученици само поради непознавање на македонскиот јазик. Како причини заради кои некои од учениците не го завршуваат образованиот процес се наведуваат заминувањето во странство и влошена здравствена состојба на детето, за што се известува Министерството за образование и наука и Државниот просветен инспекторат.

Што се однесува на правото на бесплатен превоз на учениците во ПОУ „Иднина“ превозот е обезбеден со училишен автобус, а дел од учениците добиваат месечен автобуски билет. На ист начин регулиран е превозот на родителот/старателот, за децата кои имаат потреба од придружник.

Од страна на стручен тим, како и преку Комисија за грижа за здравјето на учениците во училиштето во соработка со родителите/старателите на децата се следи, односно контролира правилниот психофизички развој на учениците, се врши опсервација, запазување на редовните систематски прегледи, вакцинацијата, како и контролните прегледи на децата во Заводот за ментално здравје на деца и младинци- Скопје.

Покрај соработката со родителите/старателите на децата преку советодавните активности ПОУ „Иднина“ соработува и со Заводот кој издава наод и мислење за категоризација на децата, како и со ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје, особено со одделението за старателство, одделението за деца и младинци со пречки во психичкиот и физичкиот развој и одделението за брак и семејство.

Во училиштето наставниот кадар е со различна етничка припадност, со почитување на процентуалната застапеност на заедниците и се со соодветни квалификации и образование, а од страна на училиштето постојано се поддржуваат во проширување на знаењата и способностите преку дообразување,

посета на обуки и семинари заради унапредување на работата во нивниот домен.

Народниот правобранител при увид во наведеното посебно основно училиште констатира дека документацијата се води уредно, за секое дете, а запишаните деца имаат наод за попреченост. Во училиштето иако има ученици Роми нема вработено кадар од ромска заедница. Во однос на соработката потврдено е дека постои добра соработка со институциите, но многу слаба е соработката со родителите на учениците.

Споредбен приказ на Народниот правобранител за ПОУ „Иднина“:

Во 2010 година бројот на запишани деца во ова училиште бил 253 ученици од кои 93 биле од ромска заедница. Во 2013 година бројот на ученици е преполовен и заедно со подрачните паралелки изнесува 105 ученици, а бројот на ученици припадници на ромската етничка заедница значително е намален, односно има само 8 ученици Роми.

Исто така при посетата во 2010 година беше утврдено дека има деца кои не се категоризирани, а од редовните училишта беа испратени во посебни училишта. Оваа година таква ситуација не е забележана, односно сите ученици се со соодветна документација запишани во наведеното училиште. Подобрена е соработката со центрите за социјална работа и Заводот за ментално здравје кој издава наод и мислење за категоризација на децата.

Училиштето не располага со сознанија ниту има податоци дали децата кои сега не се опфатени во ова посебно училиште се вклучени во редовното образование.

Посебно основно училиште „Д-р Златан Сремец“ – Скопје

Во Посебното основно училиште „Д-р Златан Сремец“ вклучени се деца со лесна попреченост во психичкиот развој, мултихендикеп (комбинирани пречки, умерена попреченост) и деца со аутизам. Ова училиште има подрачни паралелки во ОУ „Страшо Пунџур“-Новоселски Пат, ОУ „Кузман Шапкарев“- населба Драчево, ОУ „Димитар Македонски“ во населба Лисиче, ОУ „Дитурија“ во населба Сарај, ОУ „Вера Циривири-Трена“, ОУ „Ѓорче Петров“ - населба Ѓорче Петров и во ОУ „Наим Фрашери“ од с. Студеничани.

Вкупниот број на ученици запишани во ПОУ „Златан Сремец“ во учебната 2013/2014 година заедно со подрачните паралелки **е 120 ученици. Од нив 73 се Македонци, 20 се Роми, 23 се Албанци, 1 Турчин, 1 Влав, 1 Србин и 1 е Македонски Муслиман.**

	Мак.		Роми		Алб.		Тур.		Срб.		Бош.		Вла.		Др.	
	м	ж	м	ж	М	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
I	4	1	1		1											
II	3	3	1		2	1									1	
III	8	1							1							
IV	9	2	2		2	1										
V	4	2		1	1	1							1			
VI	12	5	4	3	5	1										
VII	7	4	2	1	2	1										
VIII	6	2	2	3	3	2										
Вкуп.	53	20	12	8	16	7	1		1				1		1	

Според податоците добиени од наведеното училиште децата се запишуваат со наод и мислење од Заводот за ментално здравје. Тестирањето на децата се прави од страна на надлежна комисија за издавање на наод, оцена и мислење во Заводот, која ги прераспоредува во соодветна образовна институција. Во Училиштето постои Комисија за упис на ученици која ги прифаќа децата и по разговор со родителите потпишуваат изјава дека се согласни децата да учат во тоа училиште, а наодот и мислењето училиштето им го враќа на родителите.

Наставата е организирана во смени. Одделенската настава е со целодневен престој, а во предметната настава по завршувањето на часовите организиран е продолжен дефектолошки третман.

За учениците од прво до шесто одделение наставата се одвива согласно образовната програма за деветгодишно образование, изготвена од Бирото за развој на образованието, а за седмо и осмо одделение наставата се одвива по Програма за осумгодишно образование. За децата кои се со различни пречки во развојот се изготвуваат посебни индивидуални образовни програми (ИОП) за секое дете, а во корелација со програмите за работа на училиштето.

Исто така според податоците добиени од ова посебно основно училиште нема запишано деца затоа што не го познаваат македонскиот јазик, а нема ниту запишани ученици кои се вклучени во редовното образование, затоа што степенот на попреченост не го дозволува тоа.

Во однос на завршување на образованието добиени се податоци дека учебната 2012/2013 година образованието го завршиле 98,42% од учениците, а 1,58% не го завршиле образованието. Дел од ученичките од албанската заедница не го завршиле образованието, заради тоа што се омажиле и заминале во странство, а некои ученици не го завршиле образованието заради недоволната грижа на родителите за продолжување на образованието. Во тој контекст училиштето известува дека отсутствува соработка со родителите за потребата од образование на нивните деца.

Во однос на превозот на децата добиени се податоци дека ова право децата го остваруваат непречено, за што им се обезбедени и бесплатни карти за јавен градски превоз, но училиштето има потреба од мини бус за реализирање на воннаставните активности на училиштето.

Во ПОУ „Д-р Златан Сремец“ се следи состојбата на децата. Имено, во соработка со здравствените домови се организираат систематски прегледи на децата, а се наведува дека наставниците и членовите на стручниот тим дејствуваат превентивно.

Соработката на училиштето со Заводот за ментално здравје е најчесто поттикната од настанат проблем кај ученикот или ако има потреба за рекатегоризација, а напредокот на детето се следи преку контролните прегледи на кои учениците одат по потреба. Со центрите за социјална работа училиштето соработува доколку има проблем, за што се разговара со соодветната служба или се доставува писмено барање до надлежниот центар. Училиштето укажува на слаба соработка со родителите на учениците. Во тој контекст се наведува дека голем дел од децата потекнуваат од социјално загрозени или необразовани семејства, а мал е бројот на семејства кои се со добра материјална состојба.

Вработените во ова училиште се со потребните квалификации, согласно нормативот за кадар наведен во наставните програми за работа, а освен Македонци во училиштето има вработено 1 наставник дефектолог на албански наставен јазик.

Од увидот во документацијата на децата Народниот правобранител констатира дека истата не се води уредно, односно дел од досиејата ги немаат сите документи (извод од матична книга на родени, државјанство). Во разговор со службените лица по однос на ова констатација добиен е одговор дека на децата од македонска заедница при уписот не им се бара извод од матична книга на родени и државјанство, односно дека овие документи се бараат само од децата припадници на другите заедници.

Исто така при увидот се потенцира проблемот со немањето на минибус кој го ограничува училиштето во реализација на разни посети предвидени во училишната програма. Нема учебници за децата со посебни потреби, односно наставниците ги приспособуваат учебниците наменети за редовната настава, а не е решено ниту прашањето со обезбедување на училиштето (нема чувар, ниту ангажирано обезбедување). Од друга страна нема лекар, ниту неговател, иако постојаното присуство на ваков кадар во училиштето е неопходно за децата со посебни потреби во ПОУ „Златан Сремец“ - Скопје.

При посетата која ја извршија претставници на Народниот правобранител беше истакнато дека и покрај вложениот напор од страна на училиштето се уште е присутна недоволната соработка со Центрите за социјална работа и со родителите на децата.

Инаку и во ова училиште иако има деца припадници на ромската етничка заедница, нема вработено наставен кадар од ромска етничка припадност.

Споредбен приказ на Народниот правобранител за ПОУ „Златан Сремец“:

Во 2010 година во ова посебно основно училиште бројот на ученици од ромска етничка заедница беше повеќе од 50%, а при повторната посета во 2013 година нивниот број е само 20 ученици од вкупно 120 ученици запишани во учебната 2013/2014 година. Исто како и во ПОУ „Иднина“ и во ова училиште

немаат сознание дали останатите деца се опфатени во редовното образование.

За разлика од 2010 година кога беше нотирано дека децата од ромската заедница не секогаш го завршуваат основното образование и дека мал број од децата завршуваат основно образование, оваа состојба во моментот е променета. Сепак загрижува податокот дека образованието не се завршува заради стапување во брак на женските деца од албанска заедница, како и недоволниот интерес кај повеќето родители за образованието на нивните деца.

Посебно основно училиште за ученици со посебни образовни потреби „Св.Климент Охридски“- Ново Село

Во наведеното училиште во учебната 2013/14 година наставата ја следат 43 деца со посебни потреби од прво до осмо одделение (деветолетка).

Од вкупно запишани ученици 32 се Македонци, 1 е Албанец, 1 Ром и 9 се Турци.

	Мак.		Роми		Алб.		Тур.		Срб.		Бош.		Вла.		Др.	
	м	ж	м	ж	М	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
I	2	1					1									
II	7															
III	1	2						1								
IV	3	1					3									
V	2	2	1					2								
VI	1	1														
VII		2						1								
VIII	5	2				1	1									
Вкуп.	21	11	1			1	5	4								

Во училиштето се вклучени деца со лесна попреченост во психичкиот развој, деца со умерена попреченост, деца со комбинирани (психофизички) пречки во развојот, со Даунов синдром, со аутизам и деца со тежок ментален хендикеп.

Според податоците добиени од училиштето сите деца се со соодветен документ за категоризација, кој во зависност од попреченоста го издава Заводот за ментално здравје на деца и младинци „Младост“- Скопје, Заводот за физикална медицина и рехабилитација-Скопје, Здравствен дом „Д-р Панче Караџозов“ - Штип, Клиничка болница „Д-р Трифун Пановски“, Одделение за заштита на менталното здравје на деца и младинци- Битола, Медицински центар- Охрид, Медицински центар-Велес, Медицински центар -Кавадарци и Медицински центар -Струмица.

Училиштето исто така известува дека децата се запишуваат врз основа на наод, оцена и мислење издаден од надлежната лекарска комисија, а се почитува

и желбата на родителите кои сакаат нивното дете да учи во посебно училиште. Има ученици кои се префрлени од редовното училиште, поради несовладување на редовната настава и потешкотиите со кои се судруваат во редовните училишта.

Наставата се организира и остварува според наставен план и програми од Бирото за развој на образованието. Во овој контекст училиштето се соочува со проблем околу совладување на наставните планови и изразува незадоволство од постојните наставни програми.

Имено, се укажува дека планот за задолжителните и изборните предмети и програмите врз основа на кои се спроведува наставата во училиштето не се согласно способностите на децата со посебни потреби и истите треба да бидат променети, односно да се различни од програмите на редовните училишта. Воедно, се наведува дека во отсуство на посебни учебници наменети за оваа категорија на деца, согласно нивната интелигенцијата и способноста се користат учебници од редовните училишта, чија содржина не одговара за овие деца, односно нивните можности и способности.

Според попреченоста децата со полесни пречки во развојот се вклучуваат во настава за деца со лесна психичка попреченост, децата со потешки психички проблеми или комбинирани пречки се вклучуваат во настава за умерена психичка попреченост или мултихендикеп, а децата со аутизам се вклучуваат во настава за работа со деца со аутизам.

Секоја група деца има различна програма за работа и се работи индивидуално со секое дете од страна на 8 дефектолози, 1 педагог за одделенска настава и 2 предметни наставници. Наставата се одбива на македонски јазик и сите вработени (вклучително и 11 наставници и 5 воспитувачи) се од македонска етничка припадност

Во училиштето нема запишано ученици поради непознавање на македонскиот јазик, ниту пак деца кои по совладување на јазикот се вклучуваат во редовното образование. Исто така, нема примери за запишано дете од посебно во редовно образование, а има вклучување на деца од редовното образование во ова училиште.

Поголемиот дел од запишаните деца го завршуваат образованието, со исклучок на децата кои поради болест или материјалната состојба на семејството го прекинуваат образованието. Во тој контекст се укажува дека родителите на деца со умерени и комбинирани пречки кои добиваат посебен додаток ги отпишуваат децата од училиште, затоа што со сместување на децата во ученички дом овој посебен додаток им се прекинува, со што децата остануваат дома или одат во дневен центар, доколку има таков во местото на живеење.

За сите деца кои секојдневно патуваат до и од училиштето обезбеден им е превоз и по завршување на наставата ги враќа во нивниот дом. Ова право непречено го остваруваат и придружниците на децата кои за тоа имаат потреба, а има и деца кои се сместени во ученички дом на кои средсвата за превоз им се исплаќаат во висина на автобуска карта.

За здравствената состојба на децата во наведеното училиште се грижат негователки, воспитувачи и социјалниот работник, но не функционираат како

стручен тим, односно во училиштето нема стручен тим кој ќе врши опсервација на децата во однос на нивниот правилен психофизички развој.

Во однос на соработката за следење на напредокот на детето се наведува дека нема соработка меѓу органот/институцијата кој го издава наодот и училиштето. Имено, по издавање на наодот и мислењето детето повторно се носи на категоризација откако ќе измине една (1) година од извршениот преглед. Со Центрите за социјална работа има соработка само доколку истите имаат сместено деца во ова училиште и се наведува дека најголема соработка има со ЦСР Кичево, Скопје, Македонки Брод, Крива Паланка и Неготино, а со останатите центри соработката е повремена.

Според одговорите на училиштето најголемиот дел од децата се од рурални средини и социјални семејства, повеќето родители не се вработени или пак деца чии родители се занимаваат со земјоделство. Во училиштето има деца кои се без родители, деца кои живеат со еден родител како и деца кои потекнуваат од дисхармонични семејства или родители со асоцијално поведение.

Од училиштето наведуваат дека соработката со родителите е задоволително ниво.

Споредбен приказ на Народниот правобранител ПОУ „Св.Климент Охридски“ - Ново Село

Во 2010 година бројот на запишани ученици во ова училиште бил 54 од кои само 1 ученик од ромска етничка заедница.

При повторната посета во 2013 година се констатира намалување на бројот на децата, а бројот на Роми ученици е ист. Не се забележани пропусти при запишување на децата, односно истите не се без соодветен наод и мислење од надлежен орган/институција, но повторно се става акцент на желбата на родителот неговото дете да оди во посебно училиште. И покрај тоа што во училиштето учат деца од различна етничка припадност, односно покрај Македонци има Албанци, Роми и Турци, сите вработените се припадници од македонска етничка заедница. Заради неможност да го користат правото на посебен додаток родителите не ги запишуваат децата во училиште или пак ги отпишуваат, па оттука произлегува и заклучокот дека има деца кои и покрај задолжителниот карактер на основното образование не се опфатени во образовниот процес.

Посебното основно училиште со ученички дом „Маца Ѓорѓиева Овчарова“ – Велес

Во 2013 година согледана е состојбата со опфатот на децата со посебни потреби во Посебното основно училиште со ученички дом „Маца Ѓорѓиева Овчарова“ – Велес .

Од анализата на одговорите добиени од наведеното училиште произлегува дека во ова училиште се образуваат деца од општина Велес и Повардарскиот

регион. Во состав на училиштето работи ученички дом во кој се сместуваат учениците од понеделник до петок, а за време на викендите се враќаат во своите домови.

Во учебната 2013/2014 година запишани се вкупно 64 ученици распоредени во 13 паралелки од прво до осмо одделение. **Најголемиот број ученици се Македонци-30, потоа има 21 Ром, 4 Турци, 1 Албанец, 5 Бошњаци и 3 Срби.**

	Мак.		Роми		Алб.		Тур.		Срб.		Бош.		Вла.		Др.	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	М	ж	м	ж	м	ж	м	ж
I	2	1														
II			2				1									
III	6	1		1			1				1					
IV	2	1		1	1			1								
V	3		1	1												
VI	7	2	3	1					2		2					
VII	1	1	5					1								
VIII	3		4	2						1	1	1				
Вкуп.	24	6	15	6	1		2	2	2	1	4	1				

Потребни документи за запишување на дете во наведеното училиште се наод и мислење за степенот и видот на попреченост и решение од Центарот за социјална работа во местото на живеење на ученикот. Покрај тоа родителот потпишува изјава во училиштето дека се согласува детето да го образува во посебно училиште.

По барање на стручните служби од редовните училишта во ова посебно училиште се опфаќаат и ученици на опсервационен период (најмногу до 6 месеци), односно до завршување на процедуралната постапка за категоризација во надлежните институции.

Децата кои се образуваат во посебното училиште „Маца Овчарова“ се со лесни, умерени интелектуални пречки, комбинирани пречки и деца со аутизам.

Наставата се одвива во две смени, а третата смена е за учениците кои се сместени во ученичкиот дом. Образовно воспитната работа се изведува во кабинети, наменски опремени со соодветен материјал (дидактички и едукативен) за изведување на наставата во одделенска и предметна настава.

Во училиштето е опремен и кабинет за деца со аутизам во кој се изведува настава по посебен индивидуален план за секое дете, и сензор-соба за развој и поттикнување на сензорната перцепција кај децата.

Учениците се распоредени во паралелки, по одделенија во кои се сместени деца со различна попреченост, а за децата со аутизам наставата се изведува во специјализиран кабинет.

Наставните програми ги утврдува министерот за образование за деветгодишно основно образование за деца, а целите се постигнуваат со флексибилност при креирање на наставните содржини кој ги проценува одделенскиот или предметниот наставник според постигнувањата на учениците, односно квалитетот на знаењето и постигнатите резултати. Наставниците дефектолози во зависност од видот на попреченоста на ученикот изготвуваат индивидуален оперативен план (ИОП) за работа со дете во текот на годината. За

полесна реализација на индивидуалниот приод во наставата, а имајќи предвид дека во паралелка се деца со различен степен на попреченост, бројот на деца во паралелка се движи од 5-6 ученици.

Наставата се одвива на македонски јазик и учениците при запишување во наведеното училиште немаат проблеми со познавање на македонскиот јазик.

Училиштето е екипирано со стручен тим составен од психолог, дефектолог-олигофренолог и двајца логопеди кои вршат тестирање на учениците при самиот упис и во текот на одреден развоен период, на секои три години се врши РЕ тест за согледување на степенот на развој и напредување на учениците.

За здравствената состојба на учениците се грижи психолог и Комисија за здравство од тим на дефектолози. За секој ученик постои здравствено досие и во соработка со родителите децата се упатуваат во одредени здравствени домови или институции во случај на здравствен или хроничен проблем кај детето.

Според одговорите добиени од ПОУ „Маца Овчарова“ - Велес, 99% од запишаните ученици во целост го завршуваат образовниот процес, а 1% не го завршуваат образованието (не секоја учебна година), најчесто поради преселба на семејството во друг град/држава или пак се работи за ученици кои поради хронична болест и потежок степен на хендикеп не можат да го завршат образованието. Како проблем се истакнува појавата на напуштање на наставата од страна на ромските деца чии семејства за време на сезонската работа ги носат со себе, а со тоа ја губат и контролата врз децата.

Во училиштето вработените се со соодветна стручна квалификација-дипломиран дефектолог или предметни наставници со сертификати за соодветна стручна дообразба од Институтот за дефектологија при Филозофскиот факултет.

Учениците го остваруваат правото на бесплатен превоз, односно се користи такси превоз како од страна на учениците од градот, така и за ученици кои живеат надвор од градот. Превоз е организиран и за ученици кои секојдневно патуваат со придружник.

Училиштето прави напори за соработка со Заводот за ментално здравје, но соработката не е на задоволително ниво.

Во досегашната пракса органот/институцијата која го издала наодот за детето никогаш самоиницијативно не се заинтересирала за напоредокот на детето, а се укажува и на повеќемесечното чекање за категоризација или РЕ дијагноза.

Такви забелешки не се дадени во однос на соработката со Центрите за социјална работа, односно се укажува на добра соработка и разрешување на проблемите во интерес на семејството и децата кои се образуваат во наведеното училиште.

Инаку, во училиштето 90% од децата потекнуваат од семејства со низок социјален статус и се на работ на егзистенцијата. Соработката со родителите е на задоволително ниво, особено со родителите на децата кои имаат потежок степен на хендикеп и советување за третманот на детето во домашна средина од страна на родителите.

Според училиштето отежната е соработката со родителите на деца од ромската заедница кои во потрага по работа не наоѓаат време да присуствуваат на разговори или родителски средби, иако се уредно поканети.

Споредбен приказ на Народниот правобранител за ПОУ „Маца Ѓорѓиева Овчарова“ - Велес

Значителен е бројот на ученици од ромска припадност во наведеното посебно училиште. Иако се запишуваат со наод и мислење од соодветен орган/институција се укажува и на несовпаѓање на мислењето на стручниот тим од училиштето со наодот и мислењето на Комисијата која го издава наодот. Имено, според директорот на училиштето иако има деца од ромска етничка заедница кои се со наод за попреченост, фактички немаат никаква попреченост.

Отсуството на соработка на родителите е незадоволителна, особено загрижува тоа што за време на сезонското работење родителите во потрага по работа ги водат и децата да работат со нив, односно го прекинуваат нивното образование.

Од увид во досиеата и издадените наоди се констатира дека учениците од ромска припадност во најголем дел се со лесна попреченост во развојот и со едукативна запоставеност.

Во училиштето наставата се одвива на македонски јазик, и децата учениците кои учат во тоа училиште целосно, а некои делумно го познаваат македонскиот јазик, но и покрај тоа не е јасно наведено дали има вработени од другите етнички заедници.

Државно средно училиште за образование и рехабилитација „Искра“ – Штип

Во учебната 2013/2014 година во Државното средно училиште за образование и рехабилитација „Искра“-Штип се образуваат **85 ученици**, од нив 19 ученици се запишани во машинска струка, 19 во графичка, 21 ученик се запишани во текстилна струка, 20 се во земјоделско ветринарната, и по тројца ученици се во РО графичка и РО земјоделска струка. Учениците се распоредени во 14 паралелки од прва до трета година средно образование.

Прикажано по етничка припадност во Државното средно училиште „Искра“-Штип има 49 ученици Македонци, 35 Роми и 1 Албанец.

	Мак.		Роми		Алб.	
	м	ж	м	ж	м	ж
I	12	5	6	1	1	
II	9	6	12	4		
III	11	6	9	3		
Вкуп.	32	17	27	8	1	

Според податоците добиени од ова училиште, сите ученици имаат соодветен Наод и мислење од ЈЗО Здравствен дом на Скопје- Скопје, РЕ Завод за ментално здравје на деца и младинци „Младост“, односно од Комисијата за категоризација на лица попречени во психо-физичкиот развој.

Децата вклучени во образованиот процес во ДСУ „Искра“ се со лесна ментална попреченост, умерена ментална попреченост и со комбинирани попречености.

Во однос на наставата во училиштето, добиени се податоци дека истата се реализира согласно програми за ученици со посебни образовни програми изработени од Бирото за развој на образованието, а во изготвувањето на истите учествувале и наставниците од ДСУ „Искра“- Штип.

Изработени се програми за тригодишно стручно образование за четирите струки и образовни профили, односно машинска струка- помошник бравар, лимар, за текстилната струка - помошник конфекционер, за графичка струка- помошник книгоповрзувач и картонажер, како и за земјоделско-ветеринарната струка-помошник во растително производство.

Исто така изработени се програми за работно оспособување - за двегодишно образование, односно 24 месеци.

Наставата се реализира на македонски јазик, се работи индивидуално со децата и се приспособува спрема можностите и способностите на учениците.

Во однос на завршувањето на образовниот процес добиени се податоци дека не секогаш се завршува образованието, особено од ученици кои заради здравствени причини не можат до крај да одат на училиште, или пак случаи кога заради заминување во странство или стапување во брак не го завршуваат образованието, особено децата од ромска етничка заедница.

Најголемиот дел од запишаните ученици го завршуваат образованието, а има и ученици кои од посебното училиште се вклучуваат во редовните училишта.

Во склоп на училиштето функционира ученички дом, а правото на бесплатен превоз учениците го остваруваат во висина на автобуска карта. За учениците од општина Штип патувањето од домот до училиштето е регулирано со такси превоз.

Во училиштето има 36 наставници, 1 дефектолог, 1 педагог, 1 социјален работник, 1 психолог, односно постои стручен тим во состав социјален работник, дефектолог и педагог, кој се грижи за правилниот раст и развој и за здравствената состојба на учениците. Помеѓу вработените нема кадар од ромска етничка заедница.

Училиштето наведува дека не соработува со Комисијата која го издава наодот и мислењето, но затоа, пак, а одлично соработува со центрите за социјална работа преку доставување на извештај за запишани ученици, извештај за успехот на учениците и извештај за ученици кои го завршиле образованието. Воедно се доставуваат потврди за запишани ученици чии семејства се корисници на социјална парична помош, потврди за вклучување во програмата за условен паричен надоместок, ученици сместени во згрижувачки семејства, како и за ученици кои се под старателство на Центарот за социјална работа.

Инаку во Државното средно училиште за образование и рехабилитација „Искра“-Штип учениците кои посетуваат настава претежно доаѓаат од источниот

дел на Република Македонија, односно опфатени се деца со посебни потреби од 19 општини. Повеќе од половина од учениците, односно 58% доаѓаат од семејства каде родителите не се вработени, 39% се од четиричлено семејство, 34% се од семејства со еден вработен, 11% се деца на разведени родители, 9% се со починати родители, 0,9% родителите се на привремена работа во странство, а 17% од семејствата имаат по 2 деца со посебни потреби.

Најголема потешкотија во воспитно-образовниот процес е соработката со родителите која според податоците од училиштето е незадоволителна, а причината е најчесто материјално-финансиската состојба, степенот на образование и неодговорност кај поголемиот дел од родителите.

При увидот и разговорот со директорот на училиштето констатирано е дека децата кои го посетуваат училиштето најчесто се дијагностицирани со лесна и умерена попреченост. Повеќе од 50% од запишаните деца се од ромска заедница и најголемиот дел од нив се со лесна попреченост. Ниту едно дете не се прима во училиштето без наод и мислење од надлежна лекарска комисија.

Во однос на испишувањето на децата од училиште се констатира дека децата се испишуваат за да заминат за странство со своето семејство. Постои пракса на запишување на ученици од други средни училишта, кои поради неможност да се адаптираат во средината се презапишуваат во ова училиште.

Според социјалниот работник во училиштето има деца за кои со поинаков пристап и правилна работа би можело да се придонесе успешно да следат настава во редовно образование (се мисли на децата со лесна попреченост), затоа што практичната работа со овие деца покажува дека најчесто се работи за едукативно запустени деца во семејството. Воедно се потенцира дека во најголемиот дел од случаите освен дадената дијагноза нема дополнителни насоки или објаснување за сеопфатна анализа на состојбата на детето, со цел работа со овие деца, заради полесно приспособување и вклучување во образовниот систем. Најчесто такви се наодите за децата од ромска етничка заедница со лесна попреченост во развојот.

Споредбен приказ на Народниот правобранител за ДСУ „Искра“ - Штип

При посетата на наведеното училиште во 2010 година имаше запишано 84 ученици од кои 17 ученици од ромска етничка заедница. Сите деца имаа наод и мислење од надлежна комисија од јавните здравствени установи а најчеста дијагноза е лесна попреченост во психичкиот развој. Соработката со родителите, односно нивната грижа за децата не беше задоволителна, бидејќи најчесто станува збор за деца чиито родители се исто така со хендикеп или се наоѓаат во многу лоша социјална состојба.

При повторната посета на Народниот правобранител во 2013 година се констатира дека вкупниот број на учениците е само за еден повеќе, односно 85, додека зголемен е бројот на ученици од ромската заедница кој во оваа учебна година е 35. Наодот и мислењето ги издава Завод за ментално здравје на деца и младинци „Младост“ и Комисија за категоризација на лица попречени во психо-физичкиот развој од надлежна лекарска комисија. Нема соработка со

комисијата што го издава наодот, а нема позначителни промени ниту во односот, односно соработката со родителите на децата.

Државно средно училиште за рехабилитација и образование „Св.Наум Охридски“- Скопје

Државното средно училиште „Св.Наум Охридски“-Скопје се наоѓа во централното градско подрачје и во него учениците се воспитуваат, образуваат, стручно и работно се оспособуваат за самостојно извршување на работни задачи од соодветните занимања.

Според податоците добиени од ова училиште во учебната 2013/2014 година вкупниот број на ученици е 153. Сите деца се со соодветен документ за категоризација издаден од Заводот за ментално здравје, односно од надлежната лекарска комисија. Учениците се со лесни пречки во развојот и се од македонска, албанска, турска, ромска и српска етничка припадност.

	Мак.		Роми		Алб.		Тур.		Срб.		Бош.		Вла.		Др.	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
I	21	7	19	6	5	2	2		1						1	1
II	11	10	11	5	6	3			1						1	
III	9	5	13	1	7	1	1			2	1					
IV																
Вкуп.	41	22	43	12	18	6	3		2	2	1				2	1

Во прва година запишани се 28 Македонци, 7 Албанци, 2 Турци, 25 Роми, 1 Србин и 2 други, односно вкупно 65 ученици во прва година.

Во втора година запишани се 48 ученици од кои 21 се Македонци, 9 се Албанци, 16 Роми, 1 Србин и 1 е од друга етничка припадност. Во трета година запишани се вкупно 40 ученици од кои 14 се Македонци, 8 се Албанци, 1 е Турчин, 14 Роми, 2 Срби и 1 Бошњак.

Вкупниот број на запишани ученици по етничка припадност во ДСУ за рехабилитација и образование „Св.Наум Охридски“-Скопје е следната: 63 се Македонци, 24 се Албанци, 3 се Турци, 55 се Роми, 4 се Срби, 1 Бошњак и 3 други.

Наставата се одвива на македонски јазик и во училиштето нема вработени од различна етничка припадност, ниту има вклучено деца поради не познавање на македонскиот јазик. Досега ученици од ова училиште не се вклучиле во редовното образование.

Наставните планови и програми се верифицирани од Министерството за образование и наука и важат за сите институции од ваков вид. Постои индивидуален третман кон секое дете во зависност од неговите способности.

Мал е бројот на ученици кои не го завршуваат образованието, најчесто поради самоволно напуштање, болест или пак училиштето го напуштаат со

согласност на родителите/старателите и слично. Најголем број на ученици поттекнуваат од социјални семејства и семејства во ризик.

Запишаните ученици го остваруваат правото на превоз.

Со децата работи стручен тим составен од психолог, дефектолог и социјален работник. Вработените во училиштето се со соодветно образование и доквалификација за работа со деца со посебни потреби.

Соработката со центрите за социјална работа од сите градови во државата е доста успешна и секојдневна во насока на остварување поголема комуникација.

Соработката со родителите е солидна и секојдневна, во интерес на учениците.

При непосредниот увид и разговор со претставници од училиштето Народниот прасвобранител е известен дека сите запишани деца во училиштето поседуваат соодветен наод и мислење од Лекарската комисија или надлежна институција, освен четири (4) деца кои завршиле основно образование во ПОУ „Иднина“, но родителите се усмено и писмено известени дека треба да донесат наод (за едно од децата таков наод е донесен).

Според Стручната служба на училиштето последните неколку години Комисијата при Заводот за ментално здравје во Скопје е построга во однос на определувањето на дијагнозите. Пример, доколку детето има граничен случај на попреченост истото се определува да посетува редовно училиште, поради стратегијата за инклузивно образование или детето се опсервира и по изминување на периодот на набљудување се запишува во посебно средно училиште.

Ставот на стручната служба на „Св Наум Охридски“ е дека децата со посебни образовни потреби своето образование треба да го отпочнат и да го завршат во посебно училиште, поради предностите на адаптација, прифаќање и посветеност на кадарот во однос на нивните потреби. Редовните училиште ги немаат доволните капацитети за работа со децата со посебни образовни потреби. Исто така, според нив во редовните училишта има несоодветни образовни програми и содржини и не секогаш, односно ретко се усогласуваат со потребите на децата. Тие сметаат дека децата со посебни образовни потреби се често стигматизирани и дискриминирани во редовните училишта.

Стручните работници ја потенцираат слабата соработка со родителите на учениците кои најчесто се од семејства кои живеат на работ на егзистенцијата, немаат редовни примања, немаат вештини и капацитети за одгледување и воспитување на децата.

Од увидот констатирано е дека досиејата се водат уредно и се детални за секое дете. Во досиејата каде немаше наод, евидентно е писмо и белешка со која родителите се упатуваат до соодветните установи за добивање на потребниот документ.

Во училиштето голем е бројот на учениците припадници на ромската етничка заедница, но и покрај тоа нема ниту еден вработен припадник на таа заедница.

Стручната служба се изјасни дека дел од децата на почетокот имале проблем со зборување или познавање на македонскиот јазик, но со текот на времето се надминала јазичната бариера.

Воедно од страна на стручната служба се спомена дека се забележани и неколку случаи кога децата во училиштето се декларираат како припадници на ромската етничка заедница поради стипендиите кои ги доделува Министерството за образование, како афирмативна мерка за децата припадници на ромската заедница.

Исто така, во текот на разговорот стручната служба истакна дека како причина за големиот број на деца припадници на ромската етничка заедница е нивната едукативна запоставеност во периодот од 1 до 6 годишна возраст, со што нивниот развоен период е надминат и тие го продолжуваат нивното образование во специјалните средни училишта. Стручната служба смета дека доколку таквите деца се запишат во редовните основни училишта и доколку им се посвети потребното внимание би можело да ја надминат едукативната запоставеност и нормално да се развиваат и да одговараат на обврските кои се бараат во редовниот образовен процес.

Споредбен приказ на Народниот правобранител за ДСУ „Св.Наум Охридски“ - Скопје

Во 2010 година бројот на запишани деца во ова средно училиште за деца со посебни потреби изнесуваше 169 ученици, од различна етничка припадност (Македонци, Албанци, Турци, Роми, Власи, Срби, Бошњаци и други). Бројот на ученици Роми во сите три години на средно образование беше 55, а се запишуваа ученици од посебни, но и од редовни училишта, доколку се категоризирани од надлежна комисија како лица со посебни потреби. И во ова училиште беше потенциран недоволниот интерес на родителите за образованието на децата.

При повторната посета во 2013 година Народниот правобранител констатира благо намалување на бројот на учениците, додека бројот на учениците Роми остана ист, односно ромските деца се значителен број во ова средно училиште за деца со посебни потреби. Загрижува податокот дека не сите деца го завршуваат образованието, односно дека го напуштаат самоволно или со согласност на родителите/старателите, но од друга страна воспоставената солидна соработка со родителите навестува подобрување на оваа состојба.

КОНСТАТАЦИИ

1. Од анализата на одговорите добиени од Посебните основни училишта и непосредните увиди во најголемиот дел од нив Народниот правобранител констатира значително намалување на бројот на децата запишани во посебните основни и средни училишта во споредба со затекнатата состојба во 2010 година.

Имено, бројот на ромските деца е 140, односно учениците Роми се 24.56%, од вкупно запишаните ученици, што не е за занемарување. Особено голем е бројот на ромските ученици во ДСУ „Искра“-Штип 41,17%, ДСУ „Св.Наум Охридски“-Скопје 35,94%, во ПОУ „Маца Ѓорѓиева Овчарова“-Велес 32,81%, во ПОУ „Д-р.Златан Сремец“ 16.67% и во ПОУ „Иднина“ 7,62%. Најмалку Роми има запишано во ПОУ „Св.Климент Охридски“ Ново Село, каде има само еден ученик Ром.

2. Во училиштата нема запишано деца без соодветен документ издаден од надлежен орган, но поголемиот дел од ромските деца во посебните училишта се со лесна попреченост во развојот и со едукативна запоставеност.

3. Училиштата не располагаат со податоци за децата кои посетувале настава во посебното училиште, а кои сега не се во овие училишта дали се опфатени во редовниот образовен процес.

4. Утврдена е потребата од подготовка на учебници прилагодени на децата во посебните училишта.

5. Поголемиот број на посебни училишта и понатаму се соочуваат со родители коишто не соработуваат со училиштето, а не е задоволителна и соработката со здравствените установи кои ги издаваат наодите и мислењата за попреченоста на децата.

6. Има појава на незавршување на образованието особено кај ученичките од албанска и ромска етничка заедница, најчесто заради стапување во брак.

7. Во сите посебни училишта има деца од ромска етничка заедница, но во ни едно од училиштата нема вработено наставен кадар од ромската заедница. Незначителен е и бројот на вработен кадар од другите заедници.

ПРЕПОРАКИ

За подобрување на состојбата во посебните основни и средни училишта и за надминување на констатираните слабости, Народниот правобранител препорачува:

1. Да се преземат суштински мерки во однос на издавањето на наод и мислење од надлежен орган, составот на комисијата, да се воспостави соработка со стручните лица од училиштата при следење на прогресот во развојот на детето.

2. Народниот правобранител препорачува измена на Правилникот за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој со цел спречување на можноста за издавање наод кој не соодествува на реалната состојба на детето. Во тој контекст заради постојните сомневања во

издадените наоди за попреченоста на децата од ромска етничка заедница и за елиминирање на непознавањето на македонскиот јазик како причина за нивна категоризација како деца со посебни потреби да се разгледа можноста при утврдување на попреченоста на децата да присуствува/аат претставник/ици од етничката заедница на која припаѓа детето, односно која го познава јазикот на кој комуницира детето.

3. Ажурирање на податоците за децата кои повеќе не се со Наод и мислење за образование во посебно училиште, заради полесно проверување дали се или не се опфатени во редовниот образовен процес.

4. Да се обезбедат учебници за настава во посебните основни и средни училишта.

5. Да се воспостави соработка меѓу училиштата и Комисиите кои ги издаваат наодите и мислењата и почитување на препораките на стручните тимови од посебните училишта за степенот и промените на состојбата на децата.

6. За унапредување на работата со децата со посебни потреби да се обезбеди лекар, неговател и да се реши прашањето со обезбедување на училиштето. Воедно, при уписот на децата во училиште да се бараат исти документи за сите деца без оглед на етничката припадност.

7. Вработување на наставен кадар во училиштата од различна етничка припадност, согласно етничката припадност на децата во училиштето.

8. Народниот правобранител препорачува да се преземат мерки за подобрување на соработката на посебните училишта со другите установи, особено центрите за социјална работа, односно да не се бара нивна помош само кога ќе настане проблем, туку и превентивно да се дејствува.

Училиштата и Центрите за социјална работа треба да работат со децата и родителите за подигање на нивната свест, но и родителските капацитети и потенцијали за значењето на образованието и штетноста од малолетничките бракови.